

ਮੋਹ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ

ਜੀ ਐਸ ਰਿਆਲ

'ਮੋਹ' ਦੇ ਰੂਪਗਤ ਘੇਰੇ ਵਿਚ 'ਮੋਹਕ' ਅਤੇ 'ਮੋਹਨ' ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਧਾਤੂ 'ਮੁਹ' ਤੋਂ ਵਿਉਤਪੱਤ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੂਤ-ਕਿਰਦੰਤ (ਮੋਹਿਤ, ਮੁਗਧ, ਮੂਢ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨ ਇਸਤਰੀ ਲਈ 'ਮੁਗਧ' ਦਾ ਚਲਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਗਸਿਆ ਰੂਪ ਗੁਰਬਾਣੀ 'ਮੁਧ' ਵਜੋਂ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ।

ਮੋਹ ਦਾ ਇਕ ਅਰਥ ਅਜਿਹਾ ਵਿਚਾਰ, ਧਾਰਨਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੇ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਜਾਂ ਘਟਿਤ ਹੁੰਦਾ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ, ਨਾ ਹੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਭਰਮ, ਭੁਲੇਖਾ, ਭੁਲਾਵਾ, ਭ੍ਰਾਂਤੀ, ਮਿੱਥਿਆ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਤੁਲ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ delusion ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੋਹ ਦੇ ਅਸੰਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਮੋਹ-ਸ਼ਾਸਤਰ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਯੋਗ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਝੂਠਾ ਮੱਤ ਹੈ।

ਮੋਹ ਦਾ ਹੋਰ ਅਰਥ ਮੂਰਛਾ, ਬੇਹੋਸ਼ੀ, ਬੇਸੁੱਧੀ, ਬੇਸੁਰਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ stupor ਬੇਹੋਸ਼ੀ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਨਸ਼ੀਲੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਸੇਵਨ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਦਮੇ ਕਾਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨੀਮ ਜਾਂ ਪੂਰਨ ਬੇਹੋਸ਼ੀ) ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਬੇਹੋਸ਼ੀ, ਬੇਸੁਰਤੀ, ਜੋ ਜਾਗਰਤੀ, ਬੋਧ ਜਾਂ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਫੁਲ ਹੈ, ਮੂਰਖਤਾ, ਮੂੜ੍ਹਤਾ, ਜਹਾਲਤ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ 'ਮੂਰਛਾ' ਅਤੇ 'ਮੂਰਖ' ਇਕੋ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦੋ ਭੇਦ ਹਨ। ਠੀਕ ਇੰਜ ਹੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ (stupor) ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਅਤੇ stupid (ਮੂਰਖ) ਇਕ ਸਾਂਝੇ ਸ੍ਰੋਤ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੋਹ ਦੇ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਪਤਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁਕ 'ਤਿਨ ਕਉ ਮੋਹ ਭਯਾ ਮਨ ਮਦ ਕਾ' ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮਦ (ਅਰਥਾਤ ਮਾਦਕ ਪਦਾਰਥ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ) ਦੁਆਰਾ ਹੋਈ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਹੈ।

ਧਾਰਮਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਮੋਹ ਨੂੰ ਇਕ ਮਾਨਸਿਕ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਅਸਲੀਅਤ ਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾਉਂਦੀ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਦੀ ਸਾਹਦੀ ਭਰਦੀ ਹੈ। ਇੰਜ ਮੋਹ ਦਾ ਸੁਮਾਰ ਪੰਜਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ (ਭ੍ਰੂਤਾਂ) ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਮੁਜਬ ਮੋਹ ਦਾ ਸਬੰਧ ਅਗਿਆਨ ਜਾਂ ਅਵਿੱਦਿਆ ਨਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਛੱਟ ਮੋਹ ਦੀ ਅਮਲਦਾਰੀ ਵਿਚ ਫੁਸਲਾਉਣ, ਭਰਮਾਉਣ, ਬਹਿਕਾਉਣ (Seduction) ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਲੁਭਾਉਣ, ਰਿਝਾਉਣ, ਆਕ੍ਰਸ਼ਨ (allurement) ਦੀ ਵੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ। ਇਥੇ 'ਮੋਹਨ' ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਯੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਮੋਹਿਤ ਕਰਨ, ਬੇਸੁੱਧ ਕਰਨ, ਬਹਿਕਾਉਣਾ, ਲੁਭਾਉਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਬੋਧਕ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਇਕ ਉਪਾਧੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। 'ਮੋਹਨ' ਦਾ ਹੋਰ ਅਰਥ ਕਾਮਦੇਵ ਦਾ ਇਕ ਤੀਰ ਵੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ 'ਮੋਹਨੀ' ਜਾਂ 'ਮੋਹਣੀ' ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਸਰਸਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਤੀਵੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਅਰਥ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ 'ਮੁਗਧ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਮਤ ਮਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਭਰਮਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਲੁਭਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਜਾਦੂ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ, ਕੀਲਣ ਵਾਲੀ, ਕਾਮਣਹਾਰ' ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ। ਇੰਜ ਮੋਹਨੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ enchantress

ਤੁਸੁੰਭੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੱਚਾ ਤੇ ਬੁੜ੍ਹ-ਚਿਰਾ ਹੈ, ਮਾਇਆ (ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਸਤਾ, ਭੌਤਕ ਜਗਤ) ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਸੁੰਧੇ ਸੂਹਾ ਪਰਹਰਹੁ' (ਹੋ ਨਵਯੂਵਤ ਇਸਤਰੀ! ਸੂਹੇ ਵਸਤਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ) ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੂਹੇ ਰੰਗ ਦਾ ਬਦਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ scarlet ਹੈ, ਜੋ ਸੂਹੇ ਰੰਗ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਅਜਿਹੇ ਰੰਗ ਦੇ ਵਸਤਰ, ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ (ਲਾਥਣਿਕ ਤੌਰ ਤੇ) ਪਾਪ ਅਤੇ ਬਦਕਾਰੀ ਦੀ ਖਬਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੰਜ scarlet woman (ਸੂਹਾ ਵੇਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ) ਦਾ ਵਿਕਸਤ ਅਰਥ ਬਦਕਾਰ ਤੀਵੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ (ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਬਾਈਬਲ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।